

Biljardia pienellä porukalla – sitova ja yhdistävä sosiaalinen pääoma paikallisen A-killan toiminnassa

Teemu Kaskela, Sari Jurvansuu & Jouni Tourunen

Julkaistu 16.11.2021

Tiivistelmä

A-killtojen päiväkeskuksia on tutkittu vähän huolimatta toiminnan laajuudesta. A-killat ovat aiemmissa selvityksissä nostaneet päihteettömien päiväkeskusten tärkeimmiksi tavoitteiksi yksinäisyyden vähentämisen, päihteettömyyden tukemisen ja vertaistuen tarjoamisen.

Tutkimuksessa havainnoitiin yhtä vapaaehtois pohjalla toimivaa A-killaa ja sen ylläpitämää päiväkeskusta ja haastateltiin toiminnassa mukana olevia ihmisiä. Aineisto analysoitiin käyttämällä teoreettisena viitekehystenä Robert D. Putnamin sosiaalisen pääoman käsitteistöä, erityisesti sisäisiä suhteita kuvaavan sitovan sosiaalisen pääoman sekä yhteisön ja ulkoisen maailman suhteita kuvaavan yhdistävän sosiaalisen pääoman käsitteitä. Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, miten yhdistävä ja sitova sosiaalinen pääoma näkyvät paikallisen A-killan ja sen ylläpitämän päiväkeskuksen toiminnassa.

Yhteisöä sitovaa sosiaalista pääomaa synnyttivät vapaamuotoisesta oleskelusta syntyvät ystävyysuhteet ja ihmisiä yhdistykseen sitova vapaaehtoistyö. Osa ihmisistä kävi satunnaisesti, mutta aktiivisimmille A-killalle oli muodostunut ”varakodiksi”, joka tarjosi päihteetöntä seuraa ja edullisia ajanviettomahdollisuuksia. Moni aktiivisista A-killalaisista osallistui toimintaan myös vapaaehtoisena. A-killaa muuhun yhteiskuntaan yhdistävä sosiaalinen pääoma näkyi sen suhteissa muuhun A-killayhteisöön, kuntaan, rikosseuraamusvirastoon, yrittäjiin ja oppilaitoksiin. A-killan suhde kuntaan ja TE-keskukseen oli alisteinen ja näissä suhteissa tapahtuvat muutokset aiheuttivat epävarmuutta toiminnassa. Päiväkeskusten ja yleisemmin pienten yhdistysten toimintamahdollisuudet on otettava huomioon sote-uudistusta toteutettaessa.

Ydinviestit

- Ohjatun toiminnan sijasta päihteettömän päiväkeskuksen osallistujia yhteisöksi sitovaa sosiaalista pääomaa loi vapaamuotoinen, edullinen ja päihteetön yhdessäolo.
- Päiväkeskus vastasi erityisesti ihmisten sosiaalisuuden tarpeeseen ja loi samalla sosiaalisia suhteita myös A-killatoiminnan ulkopuolelle.
- Päiväkeskusta muuhun yhteiskuntaan yhdistävän sosiaalisen pääoman syntymisen esteenä olivat muun muassa rahoitukseen liittyvien asioiden monimutkaisuuden pienelle yhdistykselle aiheuttamat haasteet.
- Vapaaehtoistyöhön perustuvien päiväkeskusten toimintaedellytykset tulee huomioida sote-uudistuksen yhteydessä.

Johdanto

A-kilta ja päiväkeskustoiminta osana päihdepalveluita

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, miten yhdistävä ja sitova sosiaalinen pääoma näkyivät paikallisen A-killan toiminnassa, jonka keskiössä oli heidän ylläpitämänsä päiväkeskus. A-kiltatoiminnan arvoja ovat päihteettömyys, yhteistoiminta, vapaaehtoisuus, yhteisöllisyys, kokemuksellisuus ja toiminnallisuus. Historiallisesti A-killtojen juuret ovat 60-luvulla A-klinikoiden ryhmätoiminnassa ja näiden ryhmien järjestäytymisessä asiakasyhdistyksiksi (Rajala 2008). Päiväkeskustoiminta vakiintui osaksi A-kiltatoimintaa 1980-luvulla (Rajala 2008). A-killtojen päiväkeskustoimintaa koskevaa tutkimustietoa on vähän huolimatta toiminnan laajuudesta. Tietoa toiminnasta on kuitenkin viime vuosina kertynyt Mielenterveys- ja päihdejärjestöjen tutkimusohjelmassa (esim. Jokelainen & Pitkänen 2016), opinnäytetöissä A-killtojen naistoiminnasta (Nurmi 2014), sekä A-killtojen päiväkeskusten toiminnan luonteesta ja kohderyhmistä (Otranen 2016).

Tarkastelemamme päiväkeskustoiminta poikkeaa useista päiväkeskuksista, koska se pohjautuu lähes kokonaan vapaaehtoistoimintaan (vrt. Lund 2008, 37-38). Rochester ym. (2010) esittää vapaaehtoistoiminnan ymmärtämiselle kolme erilaista näkökulmaa, joista jokainen tavoittaa osan monitahoisesta käsitteestä. Vapaaehtoistoiminta voidaan nähdä tärkeäksi koetun asian puolesta tehtynä (1) palkattomana työnä, (2) 'meiltä meille' aktivisminä tai (3) vapaa-ajan harrastuksena. Rissasen ja Jurvansuun (2018) suomalaisten päihde- ja mielenterveysjärjestöjen vapaaehtoistoimintaa tarkastelleessa tutkimuksessa osallistumisen motiivit vaihtelivat, mutta tärkeitä olivat erityisesti auttamisen halu ja vertaistuki.

A-killtojen päiväkeskustoiminnan toiminta on monimuotoista, mutta yhdistävä tekijä on päihteettömyyden vaatimus (Otranen 2016), joka erottaa merkittävästi toimintaa ilman päihteettömyysvaatimuksia toimivista päiväkeskuksista (Tepponen ym. 2015). A-killtojen päiväkeskusten toimijat ovat itse nähneet päiväkeskusten tärkeimmiksi tavoitteiksi yksinäisyyden torjumisen, päihteettömyyden tukemisen ja vertaistuen tarjoamisen (Otranen 2016). A-kiltatoiminnan on koettu tarjoavan ystävyyttä ja sosiaalisia verkostoja (Nurmi 2014). Lisäksi ruoalla on suuri merkitys niissä päiväkeskuksissa, joissa sitä on tarjolla (Otranen 2016). Tärkeimpinä syitä tulla mukaan A-kiltatoimintaan ovat olleet oma päihteidenkäyttö, mielekäs tekeminen ja halu tavata ihmisiä (Jokelainen & Pitkänen 2016). Yksi erityinen haaste päiväkeskustoiminnassa on tiedottaminen (Otranen 2016). Toinen haaste on A-kiltatoimijoiden suuri vaihtuvuus, sillä esimerkiksi Pohjois-Suomen A-killtoja koskevassa selvityksessä (Suni 2014) yli puolet vastanneista A-killalaisista oli ollut toiminnassa alle 4 vuotta.

Sosiaalinen pääoma

Robert D. Putnam on käsitellyt vapaaehtoistoiminnan historiaa Yhdysvalloissa sosiaalisen pääoman käsitteen kautta. Putnamin (1993) määritelmän mukaan sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sosiaalisten organisaatioiden piirteitä, kuten yhteistyöverkostoja, normeja ja luottamusta, jotka synnyttävät toimintaa ja vastavuoroisesti hyödyllistä yhteistyötä. Verrattuna esimerkiksi Pierre Bourdieun määritelmään Putnam korostaa sosiaalisen pääoman yhteisöllistä roolia: se ei ole yksilön vaan jonkin yhteisön ominaisuus (kts. esim. Siisiäinen 2000; Membiela-Pollán & Pena-López 2017).

Putnam (1993) käyttää esimerkkinä sosiaalisesta pääomasta David Humen (1978) aikoinaan esittämää kuvitteellista kuvausta kahdesta maissinviljelijästä, jotka päätyivät korjaamaan ensin ensimmäisen viljelijän sadon ja vasta sen jälkeen toisen viljelijän sadon, koska se kävi näin nopeammin ja sujuvammin koituen näin kummankin hyödyksi. Putnamille tällainen molemminpuolinen apu edellyttää yhteisöltä sosiaalista pääomaa. Jos yhteisössä ei olisi muodostunut yhteistyöverkosta, sosiaalisen paineen aiheuttamia normeja ja luottamusta vastavuoroisuudesta, niin maissinviljelijät todennäköisesti päätyisivät korjaamaan kumpikin omat satonsa tehottomammin eivätkä välttämättä saisi koko satoa korjattua.

Putnam (1993) kuvailee sosiaalinen pääoma luonnetta itseään lujittavaksi ja kasaantuvaksi: yhteisön sosiaalinen pääoma yleensä kasvaa, kun sitä käytetään. Lisäksi sosiaaliselle pääomalle on tyypillistä, että se on siirrettävissä muihin tilanteisiin: kun luottamus, normit ja yhteistyöverkosto vahvistuu jonkin tekemisen kautta, niin muukin toiminta yhteisössä on todennäköisesti helpompaa.

Putnam (2020) erottaa toisistaan kaksi erilaista sosiaalisen pääoman muotoa eli sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman. Sitovalla sosiaalisella pääomalla viitataan yhteisön, kuten yhdistyksen tai naapuruston, sisäisiin suhteisiin. Yhdistävä sosiaalinen pääoma taas liittyy yhdistyksen tai naapuruston ympäröivään maailmaan esimerkiksi vaikuttamistoiminnassa tai yhteistyökuvioiden luomisessa. Sitovan sosiaalisen pääoman voi katsoa olevan edellytys sille, että yhteisö voi solmia yhteyksiä muualle. Yhteisön vahva sitova sosiaalinen pääoma ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että yhteisöllä olisi myös sitä muuhun yhteiskuntaan kiinnittävää yhdistävää sosiaalista pääomaa. Yhdistävää sosiaalista pääomaa on todettu olevan usein enemmän yhteisöissä, joiden jäsenet ovat hyvätulaisia ja koulutettuja (Larsen, ym. 2004). Yhteisön koulutus- tai varallisuustasosta riippumatta suurempi sitova pääoma lisää kuitenkin yhdistävän sosiaalisen pääoman muodostumisen todennäköisyyttä (Larsen, ym. 2004).

Putnamin teoriaa, erityisesti sen pitkälle meneviä johtopäätöksiä yhdistysten luoman sosiaalisen pääoman roolista laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, on kritisoitu (kts. esim. Paxton 2014; Howmand & Tinggaard Svendsen 2017). Tässä analyysissä Putnamin sosiaaliseen pääomaan liittyvää käsitteistöä käytetään laajemman yhteiskunnallisen tilanteen kuvaamisen sijaan jäsentämään yksittäisen yhdistyksen toiminnan järjestymistä. Tarkoituksena on etsiä vastausta kysymykseen, miten yhdistävä ja sitova sosiaalinen pääoma näkyivät paikallisen A-killan ylläpitämässä päiväkeskuksessa. Vastaamalla

tähän kysymykseen voidaan tuoda esiin päiväkeskustoiminnan hyötyjä ja toiminnan järjestämiseen liittyviä haasteita. Sitovan sosiaalisen pääoman tarkastelu tuottaa tietoa siitä, miksi ihmiset osallistuvat A-killan toimintaan. Tarkastelemalla millaista yhdistävää sosiaalista pääomaa killan toimintaan sisälsi, voidaan ymmärtää killan yhteistyösuhteita, sen paikkaa osana yhteiskuntaa ja sitä kuinka killan toimintaan tultiin mukaan.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuskohteemme oli päihteetöntä päiväkeskustoimintaa vapaaehtoisvoimin järjestävän paikallisen A-killan toiminta. Tutkimus toteutettiin osana MIPA 2.0 Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelman matalan kynnyksen toimintaa tarkastelevaa kokonaisuutta. Aineisto koostui osallistuvasta havainnoinnista päiväkeskuksessa (10 havainnointikertaa) sekä kymmenestä haastattelusta päiväkeskuksen toimijoille (yhteensä 253 minuuttia). Tutkimusotetta voi luonnehtia pienoisetnografiseksi (esim. Suoranta 2000), koska aineistonkeruu oli etnografiseksi tutkimukseksi lyhyt.

MIPA 2.0 -tutkimusohjelman ohjausryhmä (26.11.2019) ja A-klinikkasäätiön päihdetyön eettinen toimikunta (9.12.2019) ovat käsitelleet ja hyväksyneet tutkimussuunnitelman. Ennen havainnoinnin aloittamista tutkimusta esiteltiin A-killassa ja tutkimus hyväksyttiin A-killan hallituksen kokouksessa. A-killan jäsenet viestivät tutkimuksesta toisilleen, jotta tutkijan läsnäolosta oltaisiin tietoisia. Raportoinnissa on pyritty varmistamaan, ettei yksittäisiä ihmisiä voisi tunnistaa.

Tutkija ei ollut pelkästään passiivinen havainnoitsija, vaan hän keskusteli ihmisten kanssa, auttoi välillä päivän askareissa ja esimerkiksi pelasi biljardia. Jokaisen havainnointikerran jälkeen tutkija kirjoitti havainnointimuistiinpanoja, joissa kuvasi mitä oli päivän aikana nähnyt, mistä oli keskusteltu sekä millaisia ajatuksia havainnot olivat herättäneet tutkijassa. Havainnoinnin apuna käytettiin havainnointirunkoa, jonka avulla tutkijan havainnointi pyrittiin fokusoimaan tilaan, siihen mitä siellä tapahtuu ja kenen toimesta, keitä toimintaan osallistujat ovat, osallistujien väliseen vuorovaikutussuhteisiin sekä päiväkeskuksen ilmapiiriin.

Haastattelut pohjautuivat teemalliseen haastattelurunkoon. Haastattelujen teemoina olivat A-kiltatoimintaan osallistumisen syyt, muu vapaa-ajan toiminnasta ja palveluiden käyttö, elämäntilanne ja A-kiltatoiminnan kehittäminen. Havainnoinnin toteutti yksi tutkija (TK), joka myös vastasi analyysistä ja kirjoittamisesta. Muut kirjoittajat osallistuivat tutkimuksen suunnitteluun, kommentoivat havaintoja aineistonkeruun aikana ja analyysivaiheessa sekä osallistuivat aktiivisesti käsikirjoituksen kommentointiin.

Tarkastelemamme A-killan ydintoiminta keskittyi päiväkeskukseen, jota vapaaehtoiset pitivät auki kuutena päivänä viikossa. Toimintaan sai osallistua kuka tahansa lukuun ottamatta yhtenä iltana viikossa järjestettävää A-killan jäsenille suunnattua iltatoimintaa. Päiväkeskus toimi kaupungin omistamassa talossa, jossa A-kilta oli vuokralla. Tarjolla oli kahvia, aamupalaa ja lounasta pientä maksua vastaan.

Havainnoinnin aikana A-kiltalaisia oli paikalla muutamasta henkilöstä yli kymmeneen henkilöön. Havainnointi tapahtui päiväsaikaan, kun päiväkeskus oli auki ja siksi suurin osa paikallaolijoista oli eläkkeellä tai työttömiä. Enemmistö kävijöistä oli miehiä. Lounasaikaan tarjottiin pääasiassa lahjoituksena saatua ruokaa, jolloin paikalla oli enemmän ihmisiä ja työssäkäyviä. Kävijöiden koulutus- ja työhistoriat vaihtelivat paljon. Monella A-kiltalaisella oli toiminta- ja työkykyä sekä liikkumista rajoittavia terveysongelmia.

Analyysissa teoreettisena viitekehyksenä käytimme Putnamin (2020) sosiaaliseen pääoman teoriaa, jonka keskeisiä käsitteitä ovat sitova ja yhdistävä sosiaalinen pääoma. Aineiston analyysi toteutettiin tietokoneavusteisesti NVivo 12 -ohjelmistolla (QSR International_Pty_Ltd., 2020). Analyysin ensimmäisessä vaiheessa litteroidut haastattelut ja havainnointipäiväkirjat luettiin läpi huolellisesti. Ensimmäisen lukukerran jälkeen muodostettiin alustava koodipuu Putnamin teorian pohjalta. Toisella lukemiskerralla aineistoa luokiteltiin teorian pohjalta syntyneisiin koodeihin (esim. luottamus, keskinäiset suhteet, ulkoiset säännöt). Koodeja muodostui lisää lukemisen aikana. Kolmannella lukukerralla kaikkien koodien alle muodostunut sisältö luettiin läpi ja koodeja järjesteltiin samalla sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman pääkoodien alakodeiksi.

Sitova sosiaalinen pääoma

A-kiltalainen: [...] se on se vakioporukka mikä yleensä täällä käy. Niin. Se on vähän hitsautunut silleen. Sellaiseks.

Haastattelija: Nii mä huomaan.

A-kiltalainen: Omaks porukaks. Sopeutuu toistensa kanssa hyvin.

Sitovalla sosiaalisella pääomalla Putnam (2020) viittaa tiettyä ryhmää sisäisesti yhteen sitovaan tekemiseen ja asioihin. A-killassa ihmisten sitoutuminen omaksi ryhmäkseen tapahtui vapaamuotoisen oleskelun, juttelun, tekemisen ja vapaaehtoistyön kautta.

Ilmapiiri, keskinäiset suhteet ja luottamus

Totta kai ihan samalla lailla kuin ihan perheessäkin, on niitä heikkoja hetkiä. Sanotaan, että joskus on pinna kireällä jostain muustakin syystä kuin pelkästään kavereitten takia. Saattaa joku tuoda mukanaan näitä muita juttuja. No kuitenkin tämä on vähän sellaista. Sanon, että tää on vähän kuin varakoti.

Sosiaaliset siteet yhteisöissä voivat olla heikkoja (tutut tai kaverit) tai vahvoja (ystävät, perhe). A-killalla oli erilainen merkitys satunnaisesti syömässä poikkeaville kuin lähes päivittäisille ”vakionaamoille”. Aktiivisille kävijöille side A-kiltaan oli vahva ja erään haastattelun kuvaus A-killasta ”varakotina” kuvaa suhdetta hyvin.

Moni havainnoidun A-killan kävijöistä asui yksin, kuten myös valtakunnallisesti A-kiltatoimintaan osallistuvista suurin osa (Jokelainen & Pitkänen 2016). A-killasta haluttiinkin saada arkeen tavallisia asioita, joita tehdään kavereiden, ystävien ja perheen kanssa. Moni kertoi haastatteluissa saavansa killasta elämäänsä erityisesti sosiaalisuutta ja tekemistä päiviin. Moni epäili olevansa päivät kotona yksin ja ”hyppivänsä seinille”, jos ei kävisi killassa. Toiminta näyttäytyi rentona oleskeluna, jossa vapaalla jutustelulla ja biljardinpelaamisella oli suuri merkitys. Yhteisön jäsenten välisten siteiden vahvuutta kuvaa myös se, että A-killan vakiokävijät tunsivat toisensa hyvin ja monet olivat yhteydessä keskenään myös toiminnan ulkopuolella.

Putnam (2020) korostaa luottamuksen merkitystä yhteisöä sitovan sosiaalisen pääoman syntymisessä. A-killassa luottamus näkyi muun muassa siinä, että toisia A-kiltalaisia autettiin esimerkiksi lainaamalla tavaroita tai rahaa sekä auttamalla arjen askareissa. Toisista huolehtiminen ja ystävyys näkyivät myös huolestuneisuutena, mikäli jotain ”vakionaamoista” ei ollut näkynyt vähään aikaan. Kaverilliset suhteet näkyivät myös leikillisen naljailevan huumorin käytössä.

”Tääl on hyvät frendit ja tääl on mukava olla. Välillä tietenkin eripuraa on mutta sitähän kuuluu joka paikas olla.”

Toisaalta A-kiltalaisten välillä ilmeni erimielisyyksiä ja paikan tunnelma vaihteli sen mukaan, keitä oli paikalla. Haastatteluissa kävi ilmi, että riidat heijastuivat myös epäluottamuksena A-kiltalaisten välillä. Osa vältteli toisiaan, paheksui muille toisten käytöstä ja useampi kävijä kertoi yhteisön sisälle muodostuneista kuppikunnista. Toisten käytöksen nähtiin myös olevan syy siihen, etteivät joko vanhat tai uudet jäsenet käyneet A-killassa. Toisaalta ymmärrettiin, että tällaisia riitoja syntyy yhteisöissä ja kerrottiin niitä syntyvän myös muissa A-killoissa. Killan kokouksessa todettiin, että *”konflikteja ei kannata vältellä vaan asioista on voitava keskustella”*.

Sosiaaliset normit ja sisäiset säännöt

Christine Horne ja Stefanie Mollborn (2020) määrittelevät normin tiettyssä kontekstissa (tilanteessa, seurassa ja ympäristössä) tapahtuvaksi ”käytöksen arvioinniksi ryhmätasolla”. Normit eivät välttämättä vastaa ryhmän yksilöiden arvoja, mutta yksilöt soveltavat käytöstään niihin, koska ajattelevat tiettyjen käyttäytymismallien olevan yhteisössä tai tilanteessa sopimattomia tai tuomittavia. Tällöin normien voi ajatella olevan lähellä yhteisön tai tietyn tilanteen ”arvoja”.

A-killan toimintaa itsenäisenä yhdistyksenä määrittävät yhdistyslaki ja yhdistyksen säännöt. A-kiltatoiminta ei ole poliittista. Toimintaa määrittivät varsinaisten virallisten sääntöjen lisäksi vahvasti A-kiltatoiminnan arvot. Paikallinen A-kilta oli määritellyt toiminnalleen keskeiset periaatteet, joita olivat päihitteettömyys, vapaaehtoisuus, kokemuksellisuus, yhteisöllisyys, omatoimisuus, luottamuksellisuus ja toiminnallisuus. Keskeiset periaatteet olivat näkyvillä killan seinällä ja A-kiltojen liiton työntekijä kävi havainnoinnin aikana esittelemässä toiminnan arvopohjaa. Luottamuksellisuuden periaatetta

noudatettiin tiukasti ja sen merkitys kerrottiin tutkijalle heti ensimmäisellä tutustumiskerralla: ”Killassa puhutut asiat eivät leviä killan ulkopuolelle”.

Jollain voi olla ihan vaikeata pysyy selvin päin, niin ei se oikein oo rakentavaa, jos puhutaan täällä näin, että olinpas taas kännissä.

Sen sijaan erilaiset näkemykset päihteettömydestä heikensivät A-kiltayhteisöä yhteen sitovaa sosiaalista pääomaa. Kaikille oli selvää, ettei toimintaan saanut osallistua päihtyneenä. Myöskään alkoholista ihannoivasti puhuminen, ”kuivanappailu”, ei ollut sopivaa. Välillä tätä sääntöä kuitenkin rikottiin, kun joku kertoi esimerkiksi tarinaa, johon liittyi alkoholi. Aihe herätti paljon keskustelua ja huolta osassa A-kiltalaisista, joskin näitä poikkeuksia säännöstä kuvailtiin yksittäistapauksiksi. Päihteisiin liittyvän puheen lisäksi osa A-kiltalaisista kertoi, että heitä häiritsi joskus esiintyvä epäsopiva kielenkäyttö naisista, seksuaalivähemmistöistä ja maahanmuuttajista.

Vapaamuotoinen oleskelu ja vapaaehtoistyö

Putnam (2020, 93-94) erottaa jiddišin kielisillä termeillä toisistaan osallistumisen yhteisöön vapaaehtoistyötä tekevänä (marchers) tai vapaamuotoisena oleskeluna (schmoozers). Vapaamuotoinen oleskelu, ”hengailu”, oli kiinteä osa A-killan toimintaa, joka koostui biljardinpeluusta, vapaamuotoisesta jutustelusta ja ruokailusta. Moni aktiivinen toimija ei arvioinut omaa päihteidenkäyttöään ongelmalliseksi. Tästä huolimatta toiminnan päihteettömyys oli ihmisille tärkeää: ei jaksettu katsella päihtyneitä henkilöitä tai haluttiin päihteetöntä toimintaa oman tai toisten A-kiltalaisten kuntoutumisen tueksi. Toiminnan vapaamuotoisuutta pidettiin myös tärkeänä, koska moni kaipasi nimenomaan sosiaalisuutta, ei ohjattua toimintaa. Vapaamuotoisuuden nähtiin erottavan A-kiltatoiminnan esimerkiksi AA-ryhmätoiminnasta.

Usein toiminta keskittyi erillisessä huoneessa sijainneen biljardipöydän ympärille. Monelle biljardinpeluun oli tärkeimpiä syitä tulla paikalle. Biljardipöydän ympärillä tapahtuva pelaaminen ja pelin käänneiden kommentointi sitoi yhteisön ihmisiä yhteen. Tyypillisesti A-kiltalaiset olivat ensin päätyneet päiväkeskukseen erilaisten sattumusten kautta, jääneet pelailemaan ja lopulta tulleet enemmän mukaan toimintaan. Osasyys osallistumiselle mainittiin myös toiminnan maksuttomuus sekä halpa ruoka ja kahvi. Etenkin paremmalla ilmalla istuttiin paljon ulkona, poltettiin tupakkaa ja keskusteltiin erilaisista asioista, kuten ajoneuvoista, urheilusta, musiikista, terveydestä ja arjen sattumuksista. Välillä keskustelu kääntyi vapaaehtoistyöhön ja A-killan ja päiväkeskuksen toimintaan liittyviin käytännön asioihin kuten ruoanhakuun, paikan ylläpitoon ja tapaamisiin muiden A-kiltojen kanssa.

Tutkija: Millä tavalla sä oot auttanut?

A-kiltalainen: No siis hakenut niitä ruokia, joskus minä olen pitänyt jotain kiltailtaakin täällä ja olinhan minä hallituksenkin jäsenenäkin jonkun aikaa.

Suurin osa vakituisista kävijöistä oli vapaamuotoisen hengailun lisäksi yhdistyksen jäseniä. Usein he olivat olleet jäseninä yhdistyksen hallituksessa, jossa vastuun vaihtuminen oli varmistettu kahta peräkkäistä kautta seuraavalla ”huilivuorolla”. Osallistuminen yhdistyksen toimintaan päättäjänä vaikutti sitovan ihmisiä yhdistykseen. Osa A-kiltalaisista ei juuri käynyt päiväkeskuksessa, mutta toimi hallinnollisissa tehtävissä kuten esimerkiksi sihteerinä.

Kuutena päivänä viikossa avoinna olevassa päiväkeskuksessa paikalla oli aina vastuuhenkilö, joka huolehti päiväkeskuksen avaamisesta ja sulkemisesta sekä aamupalasta, kahvista ja ruuasta. Lähes jokapäiväisiin hoidettaviin rutiineihin kuului myös ylijäämäruoan hakeminen keittiöltä tai ruokakaupasta. Tyypillisesti yksi tai kaksi ihmistä hoiti vastuutehtäviä ja muut keskittyivät vapaamuotoisempaan oleskeluun. Ruoanhakemisen hoiti monesti joku muu kuin vastuuhenkilö. Erityisesti arkena tehtävät kasaantuivat usein parille ihmiselle, mikä herätti huolta heidän jaksamisestaan. Toisaalta tuotiin esille, ettei vastuuhommiin kysytty kaikkia. Tyypillisten vastuuhenkilöiden poissa ollessa vastuu tehtävistä jakaantui tasaisemmin kaikille paikallaolijoille.

Aikanaan tietysti oli pidemmät aukioloajat mutta siis silloin oli se tilanne, että oli tämä palkattu työntekijä myös aina, niin sehän tietysti teki sen.

Aiemmin A-killassa oli ollut työntekijöitä palkkatuella, mikä oli mahdollistanut laajemman toiminnan ja keventänyt vapaaehtoistyön roolia. Palkkatuen ehdot olivat muuttuneet ja vaikeuttaneet palkkatuen käyttöä järjestöissä. Yhtenä esimerkkinä köyhän yhdistyksen ja palkkatukitodellisuuden välisestä yhteensopimattomuudesta eräs A-kiltalainen kertoi huvittuneena, kuinka TE-keskus oli ehdottanut lainan ottamista palkkatuen omavastuuosuuden maksamiseksi. Palkkatuki ja muut vastaavat tuet olivat myös tuoneet toimintaan uusia ihmisiä, jotka olivat jääneet A-kiltaan vapaaehtoisiksi. Havainnoinnin aikana yksi ihminen oli A-killassa kuntouttavassa työtoiminnassa ja lisäksi A-kilta toimi yhdyskuntapalvelun suorittamispaikkana.

Päivittäisen päiväkeskustoiminnan ja yhdistyksen hallinnon pyörittämisen lisäksi A-killassa oli myös muita vapaaehtoistyön muotoja. Toiminnasta viestittiin sosiaalisessa mediassa tai kasvokkaisissa tapaamisissa, pidettiin yhteyttä lahjoittajiin ja osallistuttiin A-kiltojen Liitto ry:n järjestämille kursseille tai tapaamisiin. Lisäksi kiinteistön pienempiä remontteja ja kunnossapitoa tehtiin talkootyönä. Eräs haastateltu kertoi, että ennen pienistä talkootöistä oli saanut palkkioksi lounaan, mutta siitä oli luovuttu taloudellisten syiden takia. Lisäksi yhdyskuntapalveluun liittyvä valvonta, ohjaus ja kouluttaminen vaati vapaaehtoisresursseja.

Yhdistävä sosiaalinen pääoma

Yhdistävällä sosiaalisella pääomalla Putnam (2020) tarkoittaa tekemistä ja asioita, jotka luovat siltoja ryhmän ja sen ulkopuolisen maailman välille. A-killassa yhteistyösuhteet muiden yhteisöjen kanssa olivat edellytys toiminnalle, sillä ne toivat toimintaan resursseja ja kanavia hankkia uusia jäseniä.

Erilaisia yhteistyön muotoja

Yhdistävää sosiaalista pääomaa syntyy muihin yhteisöihin solmituista hyödyllisistä yhteyksistä, joiden kautta yhteisö saa tukea ja tietoa (Larsen ym. 2004). Havainnoinnin kohteena ollut A-kilta teki yhteistyötä kansallisesti laajemman A-kiltayhteisön sisällä ja toisaalta paikallisesti kunnassa toimivien viranomaisten, yrittäjien ja yhdistysten kanssa. Monen tahon kanssa yhteistyön kuitenkin kerrottiin vähentyneen aiempaan verrattuna. Yhteistyön muotoja olivat muun muassa paikkakuntien välinen A-kiltatoiminta, yhteistyö erilaisten lahjoitusten ja ylijäämäruoan vuoksi, auttaminen rikosseuraamusten toimeenpanossa ja päihdepalveluiden järjestäminen osana suurempaa kokonaisuutta.

A-kiltojen välinen yhteistyö oli esimerkiksi A-kiltojen välisiä biljardikilpailuja, vierailuita sekä alueellisia ja valtakunnallisia tapaamisia. Muiden A-kiltojen tapaaminen auttoi ymmärtämään, että muutkin painivat samankaltaisten yhdistystoimintaan liittyvien ongelmien kanssa. Lisäksi tapaamisissa solmittiin ystävyysuhteita ja vahvistettiin ymmärrystä A-kiltojen arvomaailmasta, kiltojen välisistä eroavaisuuksista ja erilaisten ihmisten elämäntilanteista. Vierailut olivat vähentyneet, mutta edelleen havainnoimamme A-kilta isännöi saunailtoja muille A-killoilta. A-kiltojen Liitto ry:n tuki näkyi järjestötoimintaan liittyvien kurssien ja yhteistapahtumien järjestämisessä, mutta myös tukena erilaisissa järjestötoimintaan ja avustuksiin liittyvissä ongelmatilanteissa.

Paikallisella tasolla yhteistyö kaupungin kanssa oli tärkeää erityisesti taloudellisesti (tila, avustukset, remontit). Paikallinen A-klinikka oli ollut perustamassa A-kiltaa ja tiivis yhteistyö oli näkynyt aikanaan päihdepalveluiden työntekijöiden tutustumis- ja harjoittelujaksoina päiväkeskuksessa. Työntekijöiden tutustumisjaksojen koettiin johtaneen siihen, että asiakkaita oli ohjattu aktiivisesti päiväkeskukseen. Nyt yhteistyö oli vähentynyt muun muassa päihdepalveluiden uudelleenjärjestelyn myötä eivätkä päihdepalvelut toimineet samalla tavalla väljänä A-kiltatoimintaan. A-kilta oli yrittänyt virittää yhteistyötä ja joitain päihdekuntoutujia oli ohjattukin A-killan toimintaan, johon he eivät olleet kuitenkaan kiinnittyneet. Kaupungin kanssa oli ollut aiemmin myös sopimuksia lounaan tarjoamisesta työllistymispalveluissa oleville. A-killassa toivottiin tiiviimpää yhteistyötä kaupungin kanssa ja mietittiin ideoita yhteistyön elvyttämiseksi.

Toi kaupakassisysteemi mikä on. Se on tuon läheisen K-Marketin kanssa semmoinen ollut jo kymmenisen vuotta. Silloin kun tulin tänne niin se oli saman K-Marketin kanssa kerran viikossa. Mutta sitten siinä kauppias vaihtui. Sitten kun käytiin kysymässä sitä uudelleen, että jos kerran viikossa saataisiin, niin kauppias kysyi, että miksei vaikka joka päivä.

Erilaiset lahjoitukset olivat merkittävä yhteistyön muoto. Päiväkeskuksessa tarjottava lounas ja sieltä jaettavat ruoka-avustukset koostuivat pääasiassa lahjoituksina saaduista elintarvikkeista. Näitä saatiin koulujen ja laitosten ylijäämäruoasta sekä läheisen kaupan päiväyksiltään vanhaksi menevistä elintarvikkeista. Henkilökohtaiset kontaktit ja ajan myötä syntyneet pelisäännöt tekivät yhteistyöstä toimivaa. Suuri osa päiväkeskuksen irtaimistosta oli saatu lahjoituksina. Lisäksi A-killalla oli epäsäännöllistä yhteistyötä seurakunnan kanssa ja he olivat järjestämässä Asunnottomien yötä yhdessä muiden alan toimijoiden kanssa.

Vahvistunut ja molempia hyödyttävä yhteistyön muoto oli yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen suorittaminen päiväkeskuksessa. A-killasta löytyi osaamista rangaistuksien valvontaan. Sen sijaan suurin osa jäsenistöstä ei pystynyt tekemään terveysongelmien vuoksi raskaita piha- ja siivoustöitä, joita rangaistusta suorittavat tekivät. Havainnoinnin aikana rangaistustaan suorittaneet olivat ahkeria ja työhön tarttuvia ja kertoivat viihtyneensä paikassa. Ajan myötä muodostuneen luottamuksen vuoksi yhteistyö rikosseuraamustyöntekijöiden kanssa oli sujuvaa. A-killalaiset mainitsivat joidenkin kanssa olleen aiemmin ongelmia, joiden uskottiin liittyneen päihteidenkäyttöön.

Viestintä

Kommunikaatio on yksi mekanismi, jolla sosiaalinen pääoma syntyy (Luoma-aho 2013). Ulkoinen viestintä muiden tahojen kanssa on edellytys yhdistävän sosiaalisen pääoman syntymiselle. Ulkoinen viestintä yhteistyötahojen sisälsi esimerkiksi sopimista ylijäämäruoan hakemisesta ja yhdyskuntapalvelun suorittamisesta. Yhteydenpitoa hoidettiin paljon puhelimitse: A-killalla oli oma puhelin, jota päiväkeskuksesta kulloinkin vastaava henkilö piti mukanaan. Yhteisön jäsenten sosiaalisella statuksella ja omilla yhteyksillä on suuri merkitys yhdistävän sosiaalisen pääoman muodostumiseen (kts. esim. Warren ym. 2001), ja A-killassakin suuri osa yhteistyökumppaneista oli löytynyt A-killalaisten henkilökohtaisten kontaktien avulla.

Asioista viestittiin sisäisesti esimerkiksi päiväkeskuksen ilmoitustauluilla, sähköpostilistoilla ja suullisesti ihmisten tavatessa päiväkeskuksessa tai sen ulkopuolella. Monelta puuttuivat sähköisen viestinnän taidot ja esimerkiksi sähköpostit eivät tavoittaneet kaikkia. Teknisesti osaavammatt hoitivat sähköistä viestintää ja esimerkiksi yhdistyksen sosiaalisen median tiliä. Jonkin verran toivottiin suullisen viestinnän lisäämistä, koska aktiivisten jäsenten joukko oli pieni ja näki toisiaan usein.

Maine

Jotkut taas olettaa, että sitä pitää olla juoppo ennen ku tänne saa tulla. [Mutta] jos ei ne oo koskaan juonu viinaa, ni sillonhan on ihan hyvä että kävis täällä. Koska täällähän ei juoda viinaa.

Yhteisön maine vaikuttaa merkittävästi yhdistävän sosiaalisen pääoman rakentumiseen, koska sillä on merkitystä siihen, luottavatko yhteistyökumppanit yhteisöön vai eivät (Luoma-aho 2013). A-killan maineen muodostumisessa suurin haaste oli tehdä näkyväksi ulkopuolisille se, mistä päiväkeskuksen toiminnassa oli kyse. Toiminta sekoitettiin usein A-klinikan päihdekuntoutukseen ja toiminnan ajateltiin suuntautuvan vain ihmisille, joilla on ollut päihdeongelmia. Paradoksaalisesti päiväkeskuksella nähtiin olevan joidenkin kaupunkilaisten silmissä maine juopottelupaikkana, jonka oletettiin johtuvan siitä, että ohikulkijat näkivät pihassa samoja ihmisiä, joita olivat nähneet kaupungilla päihtyneenä. Ennakkoluulojen arveltiin johtuvan A-kiltatoimintaan liittyvästä tiedon puutteesta.

Toimintaan osallistuakseen ei tarvinnut olla päihdeongelmainen tai elämässään kokonaan päihteetön, kunhan sitoutui olemaan päihteettömänä toimintaan osallistuessaan. Erimielisyyttä oli kuitenkin siitä, aiheuttivatko joidenkin A-kiltalaisten alkoholiaiheiset some-päivitykset tai päihtyminen A-killan ulkopuolella ongelmia A-killan julkisuuskuvalle.

Se on ehkä se vaikein saada ensinnäkin ihmiset tietoiseksi siitä, mitä tämä systeemi oikein on. Just näitten tällaisten harhakuvitelmien ja tällaisten poistaminen. En minä tiedä. Se on vaikeata.

Päihteettömyysvaatimuksesta viestittiin rakennuksen ulkoseiniin ja ilmoitustaululle kiinnitetyillä lapuilla ja moni kertoi toimintaan liittyvien ennakkoluulojensa muuttuneen nopeasti tultuaan ensimmäistä kertaa paikan päälle. Yritykset saada ihmiset tutustumaan päiväkeskukseen esimerkiksi avoimien ovien päivällä ja kirpputorilla olivat houkutelleet paikalle kuitenkin hyvin vähän ulkopuolisia ihmisiä. Tosin osa A-kiltalaisista kertoi, etteivät he olleet törmänneet ennakkoluuloihin, vaan ihmiset olivat pikemminkin positiivisen kiinnostuneita.

Toiminnan löytäminen ja uudet jäsenet

Samas rapussa asu yks mun kaveri mikä oli käyny Killassa, ni se kysy multa et jos mä joskus haluisin lähtee [kaupungin nimi] Kiltaan. Mä lähin sillon. On täst varmaan joku seittemän, kaheksan vuotta.

Kuten valtakunnallisestikin on tyypillistä (Jokelainen & Pitkänen 2016), A-kiltalaiset olivat löytäneet toiminnan lähes poikkeuksetta tuttujen ihmisten kautta. Monikaan ollut kuullut A-kiltatoiminnasta aiemmin mitään. Yhteisön vahva sisäinen yhdistävä sosiaalinen pääoma ei itsessään helpota ryhmään pääsyä yhteisön uusille jäsenille (esim. Putnam 2020). Tämä näkyi myös havainnoidussa A-killassa, jossa

yhtenä kehittämisen kohteena oli uusien jäsenten toivottaminen nykyistä paremmin tervetulleeksi. Moni A-kiltalainen tuntui ajattelevan yhteisön olevan tällä hetkellä liian sisäänpäin kääntynyt. Uusien jäsenten löytäminen oli suuri haaste erityisesti, koska aktiivisten A-kiltalaisten ikääntyminen ja terveydelliset ongelmat vaikeuttivat toiminnan pyörittämistä. Osa kertoi kaipaavansa toimintaan lisää naisia ja mietti, olisiko joissain muissa A-killoissa järjestettävä naiseryityinen toiminta ratkaisu tähän. Aktiivitoimijoiden keskuudessa oli paljon vaihtuvuutta ja moni kertoi olleensa killan toiminnassa vain muutamia vuosia. Yhdyskuntapalvelua suorittaneet eivät olleet jääneet toimintaan, mutta moni palkkatuettu oli jäänyt toimintaan vapaaehtoiseksi.

Ulkoiset säännöt

A-killan toimintaa ja sen valtakunnallisia ja paikallisia siteitä määrittävät erilaiset viranomaisäädökset ja poliittiset linjaukset, havainnoinnin aikana erityisesti koronaan liittyvät ohjeistukset. Ruokailussa ja lahjoitetun ruoan käsittelyssä noudatettiin elintarvikeviranomaisten ohjeistuksia esimerkiksi hygieniapasseista.

Täällä se näkyy kärjistyneesti, koska tavataan pienillä budjeteilla ja pienillä resursseilla ja kaikin puolin on sellaista ruohonjuuritason toimintaa. Siellähän ne pienetkin muutokset saattaa aiheuttaa aika suuriakin [vaikutuksia].

Ulkoisten tahojen linjaukset näkyivät erityisesti taloudessa. Suurin huolenaihe oli se, että päiväkeskuksen paikka oli kaavoitettu muuhun käyttöön ja lähes varmuudella päiväkeskuksen toiminta – ainakin nykyisessä paikassa – oli loppumassa. Lisäksi toimintaan vaikuttivat merkittävästi palkkatukeen liittyvien ehtojen tiukentuminen ja kaupungilta saatavan rahoituksen vähentymisen uhka.

Pohdinta ja johtopäätökset

Artikkelissa tarkastelimme paikallisen A-kiltaa ja sen toiminnan keskiössä olevaa vapaaehtoistyöllä toimivaa päiväkeskusta sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman näkökulmista. Päihteetön päiväkeskus tarjosi A-kiltalaisille erityisesti sosiaalisuutta ja päihteetöntä tekemistä. Huolimatta ajoittaisista keskinäisistä erimielisyyksistä kävijät kuvailivat yhteisöä muun muassa ”varakodiksi”. Yhteisöön syntynyt sosiaalinen pääoma mahdollisti päivällä auki olevan vapaa-ajanviettopaikan lisäksi kävijöille mielekkäitä sosiaalisia suhteita ja apua päiväkeskuksen ulkopuolellakin. Tutkimuksen havainnot syventävät opinnäytetöihin pohjaavia aikaisempia havaintoja osallistumisen syistä (Jokelainen & Pitkänen 2016; Nurmi 2014; Otranen 2016). A-kilta oli luonut vuosien aikana ympärilleen laajan yhteistyöverkoston, mutta osassa oleellisimmista yhteistyösuhteista A-killan asema näyttäytyi alisteiselta suhteessa yhteistyötahoon.

Putnamilla (1993) yhteisön sosiaalisen pääoman muodostumisen keskeisimpiä elementtejä olivat normit, luottamus ja yhteistyöverkostot, jotka nousivat esiin myös analyysissa. Yhteisön sosiaalinen pääoma voi olla luonteeltaan yhteisön sisäistä sitovaa sosiaalista pääomaa tai yhteisön ja ulkopuolista tahoja yhdistävää sosiaalista pääomaa. Alla esitellään tutkimuksemme havaintoja peilaten niitä näihin käsitteisiin. Lopuksi pohditaan miten pienten yhdistysten hallinnoimia päiväkeskuksia tulisi tukea tulevaisuudessa.

A-killassa päihteettömyys näyttäytyi normina, joka toistui havainnoinnin aikana ja johon liittyvistä toimintamalleista eri tilanteissa keskusteltiin. Päihteettömyys päiväkeskuksen toiminnassa oli kaikille selviö, toisaalta oltiin yksimielisiä siitä, ettei A-kiltalaisilta edellytetty täysraittiutta toiminnan ulkopuolella. Päiväkeskusta kuvattiin päihteettömänä baarina, josta saatiin anniskeluravintolan hyvinä puolina nähtyjä asioita, tekemistä ja seuraa, mutta jossa ei tarvinnut kohdata päihtyneitä ihmisiä tai tuhlata rahojaan alkoholiin. Toiminnalta haettiin nimenomaan vapaamuotoisuutta. Rajanvetoa käytiin kuitenkin alkoholista puhumisesta A-killassa ja A-kiltalaisten toiminnan ulkopuolella tapahtuvasta julkisesta alkoholinjuomisesta. Tämä kuvaa sitä, että vaikka yleisluonteisesti jokin asia olisi normi, niin keskustelua normien yksityiskohdista väistämättä käydään. A-killoissa yksityiskohdat suhtautumisessa päihteisiin ja päihteettömyyteen ovat olleet läpi lähes 60-vuotisen historian toistuva keskustelun aihe (Rajala 2008). A-kiltatoimijoiden monimuotoisuuden ja jäsenten vaihtuvuuden vuoksi keskustelua siitä mitä päihteettömyydellä A-kiltatoiminnassa tarkoitetaan ja mitä se eri tason toimijoilta edellyttää on hyvä käydä jatkossakin.

Luottamuksen keskeisyys näkyi myös havainnoimassamme päiväkeskuksessa, jossa luottamuksellinen ilmapiiri loi pohjan yhteisön toiminnalle. Paxton (1999) nostaa luottamuksen ja ihmisten väliset yhteydet keskeisiksi tekijöiksi, jotka lisäsivät sosiaalista pääomaa yhteisössä. A-killan toiminnassa ihmiset tunsivat toisensa hyvin ja heitä yhdisti huoli A-killan tulevaisuudesta. Nämä A-killan päiväkeskuksen ympärille muodostuneet ihmisten väliset yhteydet tuottivat toimintaa, joka piti päiväkeskuksen vapaaehtoistoimin auki kuutena päivänä viikossa. Moni vakituisista kävijöistä oli eläkkeellä ja toiminta näyttäytyi jonkinlaisena vapaa-ajan harrastuksena hyvän asian puolesta (kts. Rochester ym. 2010), josta myös itse saatiin sisältöä arkeen. Pääsääntöisesti ihmiset luottivat siihen, että kukin hoiti omat tehtävänsä, mikä mahdollisti tehtävien jakamista A-killan sisällä. Toisaalta erimielisyydet ja epäluottamus toisten haluun tehdä asioita vaikuttivat siihen, että tehtävät jakaantuivat epätasaisesti.

Havainnoitua A-kilta yhteisönä oli sisäisesti hyvin tiivis verkosto, jossa muita kiltalaisia autettiin myös varsinaisen A-kiltatoiminnan ulkopuolellakin. Tämä havainto kuvastaa vahvaa sitovaa sosiaalista pääomaa yhteisössä. Kuitenkin ilman yhdistävää sosiaalista pääomaa yhteisön vahva sitova sosiaalinen pääoma voi tehdä siitä ulkopuolisten silmissä vaikeasti lähestyttävän (Putnam 2020). A-killassakin uhkana nähtiin se, että yhteisö koostui lähinnä vanhemmista keskenään toisensa hyvin tuntevista miespuolisista henkilöistä, jonka nähtiin nostavan kynnystä esimerkiksi nuorilla ja naisille toimintaan tulemiselle. Yhteisön lähestyttävyyttä ulkopuolelta käsin kuvaakin yhdistävän sosiaalisen pääoman

käsite. Yhdistävä sosiaalinen pääoma näkyi tutkimuksessamme vertaisuutena, yhteistyönä, taloudellisena tukena ja apuna päiväkeskuksen ylläpidossa.

Yhdistävän sosiaalisen pääoman näkökulmasta päiväkeskuksen suhde ympäröivään maailmaan oli usein riippuvaista toisen osapuolen hyvästä tahdosta. Erityisesti suhde tärkeimpään rahoittajaan eli kuntaan oli heikentynyt, kuten laajemminkin mielenterveys- ja päihdejärjestöissä (Kaskela ym. 2021). Kunnalla oli ollut merkittävä rooli havainnoidun A-killan perustamisessa: päiväkeskusta oli tuettu monella tavalla ja sen toimintaa oli integroitu osaksi päihdepalveluita. Järjestelmätason muutokset, kuten sosiaalipalveluiden tuottamisen uudistuminen hankintalain myötä (Särkelä 2010), palkkatukijärjestelmän kohdistaminen yrityksille (Asplund ym. 2018) ja paikallisen päihdepalveluiden uudelleenorganisointi ja päihdepalveluihin kohdistuvat säästö- ja tehostamisvaateet (Perälä 2010) rajoittavat nykyään pienen vapaaehtois pohjalta toimivan yhdistyksen toimintamahdollisuuksia.

Tutkimuksen kohteena olleen päiväkeskuksen perustehtävä vaikutti havainnoinnin pohjalta selkeältä ja päihdehaittojen ehkäisyyn kannalta järkevältä: sen tehtävänä oli tarjota päihdeetöntä ja edullista tekemistä kuntalaisille, joko vapaaehtoistyön tai satunnaisemman poikkeamisen muodossa. Ongelmalliseksi perustehtävän teki se, että vaikka kuutena päivänä viikossa auki olevan päiväkeskuksen kustannukset kunnalle mitattiin kuukausitasolla sadoissa euroissa, tällaista tehtävää toteuttavan päiväkeskuksen paikka nykyisessä palvelujärjestelmässä oli epäselvä.

Riikka Perälän (2010) tutkimuksessa järjestöjen edustajat kuvasivat, että päihdepalveluiden kehittymistä kunnissa reunustavat säästötavoitteet, saadun hyödyn selkeä mitattavuus, palvelun tarkoituksenmukaisuuden selkeys ja ammattimaisuus. Päihdeettömyys päiväkeskuksen toiminnan lähtökohtana toi toiminnan lähelle päihdepalvelua, mutta se ei ollut sosiaali- tai terveyspalvelu. Toiminnan vapaamuotoisuus – jota kävijät nimenomaan paikalta odottivat - vaikeutti toiminnan hyödyllisyyden ja tarkoituksenmukaisuuden mittaamista. Työntekijävetoisiin päiväkeskuksiin verrattuna ammattimaisen ohjatun toiminnan sijaan toiminta pohjautui omaehtoiseen toimintaan, josta kävijöillä oli oma vastuu. Havainnoidun A-killan toiminta ja päiväkeskus oli aiemmin nähty osana päihdehoidon asiakkaan hoitopolkua, vaikka kyse ei ollutkaan varsinaisesta selkeästi määritellystä lakisääteisestä tehtävästä. Kunnan päihdepalvelut olivat olleet aloitteellisia toiminnan käynnistämässä ja ylläpitäneet aiemmin yhteyksiä muun muassa järjestämällä päihdetyöntekijöille tutustumisjaksoja päiväkeskukseen, mutta yhteys oli viime vuosina heikentynyt. Sote-uudistus saattaa monimutkaistaa tilannetta entisestään, koska päiväkeskustoiminta uhkaa jäädä kuntien ylläpitämän terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen sekä hyvinvointialueiden vastuulle kuuluvan sosiaali- ja terveyspalvelun välimaastoon (esim. SOSTE 2021).

Perälän (2010) haastattelemat kristillistä päihdetyötä tekevien järjestöjen työntekijät kuvasivat järjestöjen 2000-luvun kuntasuhdetta ongelmalliseksi. Yhteistyö näyttäytyi järjestöille kuntien saneluna ja päihdetyöhön liittyviä kilpailutusprosesseja kuvailtiin raskaiksi. Sama näkyi vahvasti tutkimuksessamme, jossa vapaaehtoisilla ei ollut yhtä lailla aikaa tai voimia hoitaa byrokratiaa kuin

työntekijöillä, monen tietotekninen osaaminen oli heikkoa ja vapaaehtoisilla oli kokemuksia vaikutusmahdollisuuksien puutteesta – heidän toimintaansa koskevat päätökset olivat muiden käsissä. Michael Woolcock (esim. Szreter & Woolcock 2004) ehdottaa sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman rinnalle linkittävän sosiaalisen pääoman käsitettä, joka kuvaa elementtejä, joita tarvitaan rakentamaan yhdistävää sosiaalista pääomaa kahden keskinäisiltä valtasuhteeltaan epäsuhtaisen yhteisön välille. Linkittävän sosiaalisen pääoman piirteitä ovat jaettu reiluuden tunne ja yhtäläinen kunnioitus, joiden synnyttämisestä päävastuu kuuluu valtaapitävällä osapuolella. Linkittävää sosiaalista pääomaa vahvistavia rakenteita tarvittaisiin päiväkeskusten tulevaisuuden rakentamiseen riippumatta siitä, määritetäänkö päiväkeskusten toiminta kuntien vai sote-alueiden vastuulle. Havainnoidun A-killan alkutaipaleen käytännöt, jossa päihdepalvelut tukivat päiväkeskusta, pitivät aktiivisesti yllä suhteita päiväkeskuksen toimijoihin ja tunsivat toiminnan ohjaten sinne asiakkaita, ovat hyviä esimerkkejä linkittävän sosiaalisen pääoman luomisesta. Samoin esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen aktiivisuus, henkilökohtainen yhteydenpito päiväkeskuksen toimijoihin ja vuosittaiset koulutuspäivät yhdyskuntapalvelun järjestäjille madalsivat havainnoidussa A-killan kynnystä tehdä yhteistyötä ilman palkattua henkilökuntaa. Lisäksi linkittävää sosiaalista pääomaa tukisivat esimerkiksi tietoteknisen osaamisen puutteen ymmärtäminen sekä tukiin ja kilpailuttamiseen liittyvät neuvontapalvelut.

Tutkimuksessa nousee esiin pienten vapaaehtoisuustyöhön perustuvien päihdeettömien päiväkeskusten merkitys toimintaan osallistuville. Päihdetyön päiväkeskusten tulevaisuuden kannalta on erittäin tärkeää, että niiden aseman määrittäminen selkeästi sote-uudistuksen yhteydessä sekä luodaan pienten sote-yhdistysten toimintaa tukevia rakenteita.

Kirjoittajat

Teemu Kaskela, YTM, tutkija, A-klinikkasäätiö, Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelma.
teemu.kaskela@a-klinikka.fi

Sari Jurvansuu, YTM, tutkija, A-klinikkasäätiö, Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelma

Jouni Tourunen, dosentti, tutkimuspäällikkö, A-klinikkasäätiö, Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelma

Avainsanat: Sosiaalinen pääoma, päiväkeskus, päihdeettömyys, A-killat, matala kynnys, etnografia

ISSN: 2343-3876

Copyright: © Kaskela, Jurvansuu & Tourunen. Julkaisu on vapaasti käytettävissä ja levitettävissä, kunhan kirjoittajat ja alkuperäinen lähde mainitaan

Lähteet

- Asplund, R., Kauhanen, A., Päällysaaho, M. & Vanhala, P. (2018): Palkkatuen vaikuttavuus – palkkatukijärjestelmän ja sen uudistuksien arviointi. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 75/2018. Helsinki, Valtioneuvoston kanslia.
- Howmand, M. A. & Tinggaard Svendsen, G. (2017): Can Putnam’s theory explain high levels of social trust? *Belgeo - Belgian Journal of Geography* 1. <https://doi.org/10.4000/belgeo.20518>
- Hume, D. (1978): *A treatise of human nature* (2nd edition). Clarendon Press.
- Jokelainen, S. & Pitkänen, T. (2016): Mipa hyvinvointikyselyn palaute A-kiltojen Liitto ry:lle. Tampere, A-kiltojen Liitto ry. <https://a-kiltojenliitto.fi/akilta/wp-content/uploads/2015/02/MIPA-kyselyn-palaute.pdf>
- Jurvansuu, S. (2018): Kysely päihde- ja mielenterveysjärjestöjen toiminnasta - A-Kiltojen Liitto ry:n aineisto. Tampere, A-kiltojen Liitto ry. <https://a-kiltojenliitto.fi/akilta/wp-content/uploads/2015/02/A-kiltojen-Liitto-ry-Roolit-ja-identiteetit-MIPA-kyselyaineisto.pdf>
- Kaskela, T., Jurvansuu, S. & Tourunen, J. (2021): Järjestöjen talous heikentynyt, mutta usko tulevaisuuteen säilynyt. *Tiimi* 5/2021 (ilmestyy 25.11.2021).
- Larsen, L., Harlan, S. L., Bolin, B., Hackett, E. J., Hope, D., Kirby, A., Nelson, A., Rex, T. R. & Wolf, S. (2004): Bonding and Bridging: Understanding the Relationship between Social Capital and Civic Action. *Journal of Planning Education and Research* 24 (1): 64–77. <https://doi.org/10.1177/0739456X04267181>
- Lund, P. (2008): Päihdetyön päiväkeskus - katoava työmuoto vai tärkeä osa palveluketjua. Helsinki, Sininauhaliitto.
- Luoma-aho, V. (2013): Corporate Reputation and the Theory of Social Capital. Teoksessa Carroll, C. E. (toim.): *The Handbook of Communication and Corporate Reputation*. West Sussex, John Wiley & Sons Ltd: 279–290. <https://doi.org/10.1002/9781118335529.ch24>
- Membiela-Pollán, M. & Pena-López, J.-A. (2017): Clarifying the concept of social capital through its three perspectives: individualistic, communitarian and macro-social. *European Journal of Government and Economics* 6 (2): 146–170.
- Nurmi, H. (2014): ”Onneks meil on kaikilla oma kilta” - Naisjäsenten tulkintoja A-kiltatoiminnasta. AMK-opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Otranen, A. (2016): Päiväkeskustoiminta A-killoissa. AMK-opinnäytetyö. Humanistinen ammatikorkeakoulu.
- Paxton, P. (1999): Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment. *American Journal of Sociology* 105 (1): 88–127.

Perälä, R. (2010): Sosiaali- ja terveyspalveluiden uusi neuvoteltu järjestys - Esimerkki kuntien ja kristillisten päihdejärjestöjen välisestä yhteistyöstä suomalaisissa kunnissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (4): 389–399.

Putnam, R. D. (1993): The prosperous community: Social capital and public life. *The American Prospect* 4 (13): 35–42.

Putnam, R. D. (2020): *Bowling Alone: Revised and Updated: The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon & Schuster Paperbacks.

QSR International Pty Ltd. (2020): NVivo 12 (julkaistu maaliskuussa 2020).
<https://www.qsrinternational.com/nvivo-qualitative-data-analysis-software/home>

Rajala, J. (2008): *Selvästi Parempi. A-Kiltojen Liitto 40 vuotta 1968-2008*. Tampere, A-kiltojen Liitto ry.

Rissanen, P. & Jurvansuu, S. (2018): ”Haaveestani tehdä hyvää en ole luopunut”. *Vapaaehtoistoimintaan liittyvät merkitykset mielenterveys- ja päihdejärjestöissä*. *Tietopuu: Tutkimussarja* 2/201: 1–16.
<https://doi.org/https://doi.org/10.19207/TIETOPUU6>

Rochester, C., Paine, A. E., Howlett, S. & Zimmeck, M. (2010): *Volunteering and Society in the 21st Century*. Hampshire, Palgrave Macmillan UK.

Särkelä, R. (2010): Järjestöt julkisen kumppanista markkinoiden puristukseen - Sosiaali- ja terveysjärjestöjen muutos sosiaalipalvelujen tuottajana vuosina 1990–2010. *Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu* 40. Helsinki.

Siisiäinen, M. (2000): Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam. Luento, joka pidetty ISTR Fourth International Conference ”The Third Sector: For What and for Whom?” Trinity Collegessa, Dublinissa 5-8.7.2000: 1–26.

SOSTE ry. (2021): *Osallisuutta ja elinvoimaa edistävä sote-uudistus. SOSTEn kärkitavoite*.
https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2021/06/Karkitavoite_sote_2021_final.pdf

Suni, K. (2014): *Selvitys A-kiltojen Liiton palveluista ja niiden tuottamisesta Pohjois-Suomen alueella*. Tampere, A-kiltojen Liitto ry.

Suoranta, J. (2000): *Suomalaisen kasvatustieteen neljä kautta*.
<https://suoranta.files.wordpress.com/2008/07/suomalaisen-kasvatustieteen-nelja-kautta.pdf>

Szreter, S. & Woolcock, M. (2004): Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology* 33 (4): 650–667.
<https://doi.org/10.1093/ije/dyh013>

Tepponen, M., Stranden, P. & Rutanen, H. (2015): *Yhteinen päiväkeskus - Apua arkeen, tukea kuntoutumiseen ja askeleita yhteisöllisyyteen*. Helsinki, Sininauhaliitto.

Warren, M. R., Thompson, P. J. & Saegert, S. (2001): The Role of Social Capital in Combating Poverty. Teoksessa Saegert, S., Thompson, P.J.& Warren, M. R. (toim.): Social capital and poor communities. Russell Sage Foundation: 1-28.